УДК 342:316.346.2
JEL Classification: J16, K19

BONDARENKO Nataliia
E-mail: bondarenko.natalia@ukr.net
ORCID: 0000-0001-9370-301X

DOI: https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021(117)12

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Legal Support of Business Activity, Kyiv National University of Trade and Economics
19, Kyoto str., Kyiv, 02156, Ukraine

ПОЛІТИЧНІ ПРАВА ЖІНОК У СУСПІЛЬСТВІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Досліджено національне законодавство щодо врегулювання питання гендерної рівності з урахуванням міжнародних стандартів. Проаналізовано парламентську активність жінок в Україні та в закордонних країнах на різних етапах їхнього розвитку. Зроблено висновки з урахуванням позитивних надбань політичної діяльності жінок у світовому парламентаризмі.

Ключові слова: гендерна рівність, демократія, парламентаризм, політичні права жінок.

Постановка проблеми. У XX–XXI ст. у країнах з різними традиціями та історією яскраво проявили себе в політиці та досягли найвищих посад жінки-лідери, як-от Індіра Ганді, Голда Меір, Корасон Акіно, Маргарет Тетчер, Біназір Бхуто, Ангела Меркель. Політика стає дедалі професійнішою і надзвичайно важливою сферою діяльності, до якої долучається все більше жінок. Вони обирають цей вид діяльності, бо мають відповідну освіту, уміння, амбіції та бажання.

Недостатнє представництво жінок у державних органах дає підстави для сумнівів щодо ефективності відповідних політичних структур і демократичності державного ладу певної країни, що й визначило актуальний напрям цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти становища жінки в українській політиці досліджувалися багатьма науковцями, зокрема І. Грабовська розглядала українську жінку як частину політичної еліти суспільства [1]; Т. Марценюк, Т. Слабчук, Л. Пиляєва, Я. Радиш [2–5] зосереджувались на певних аспектах прав жінок з огляду політологічних або соціологічних досліджень, спираючись на національний або міжнародний досвід. Останні п'ять років проблематику гендерної рівності вивчали О. Веденьєва [6] та В. Смачило [7], зупиняючись на питаннях рівноправного партнерства обох статей у сім'ях, на робочих місцях, у громадах у контексті розвитку громадянського суспільства. С. Білосорочка [8] і Г. Юровська [9] визначили основні характеристики рівності як неодмінної особливості кожної людини, аналізуючи акти Конституційного Суду України стосовно конвенційних стандартів щодо рівноправності жінок та чоловіків.

© Bondarenko N., 2021

Гендерна рівність як складова розвитку соціальної держави розглянута в працях О. Голуб [10], А. Пекарчук [11]. Сьогодення вимагає від нас здійснення комплексного правового аналізу формування в Україні суспільства гендерної рівності в усіх сферах життя, а також визначення місця жінки в політичній системі суспільства в умовах розбудови демократичної держави.

Метою статті є дослідження національного законодавства на предмет врегулювання питання гендерної рівності в політичній сфері з урахуванням міжнародних стандартів; аналіз механізмів збільшення кількості жінок у політиці на основі узагальнення досвіду країн розвинутих демократій.

Матеріали та методи. Методологічною основою статті стала низка філософських, загальнонаукових, спеціально-наукових принципів і методів: діалектичний, порівняльного аналізу, системний, аналізу та синтезу, формально-юридичний.

Результати дослідження. Протягом багатьох років жінки борються за свої політичні права, що передбачають активну участь в управлінському процесі з правом голосувати й бути обраними до влади. Першою країною світу, що наділила жінок політичними правами, стала Фінляндія, де у 1906 р. жінки отримали право голосувати, а у 1907 р. національний парламент репрезентував вже 10 % жінок. Такий відсоток представництва жінок у складі європейських парламентів досягнуто лише після ІІ Світової війни: у Швеції – у 1953 р., Данії – у 1966 р., Норвегії – у 1973 р. [4, с. 503].

Важливим аспектом зазначеної проблематики є те, що новітні конституції держав закріпили принцип рівності громадян у виборчому процесі, незалежно від статі, раси та політичних поглядів. Проте у країнах де-факто ця рівність здебільшого відсутня у сфері представництва жінок в парламенті. Так, за даними Міжнародної парламентської спілки, станом на 2018 р. жінки в середньому по світу займали лише 23 % місць у національних парламентах. У складі Верховної Ради України VIII скликання було 12 % жінок, тож Україна в цьому рейтингу посідає 144-е місце з 193 країн світу [2, с. 43].

Досвід європейських країн та США показує, що участь жінок-депутатів у роботі парламентів та інших представницьких установах є вкрай важливою та ефективною для суспільства загалом, оскільки насамперед завжди розглядаються питання охорони здоров'я, виховання дітей, освіти, соціального захисту населення тощо.

Сьогодні від 37 до 45 % парламентарів у Данії, Фінляндії, Норвегії, Швеції становлять жінки. Лідером серед них є Швеція – 45 % жінок у парламенті [5, с. 117]. Розглядаючи регіональний аспект цієї теми, необхідно зазначити, що на Американському континенті відсоток жінок-парламентарів – 22 %, у європейських країнах (не враховуючи скандинавські) – 20 %, країнах Азії та Африки (регіон Сахара) –18 %, країнах Тихоокеанського басейну – 15 %, арабських країнах – 10 % [4, с. 505].

Запорукою високого представництва жінок у політиці північних країн є запровадження пропорційної виборчої системи, що визнана на

міжнародному рівні демократичнішою, адже адекватно репрезентує весь спектр політичних сил у суспільстві та розподіл симпатій електорату. Не менш важливу роль відіграє й соціально-економічний фактор: представництво жінок зазвичай є вищим у країнах з високим рівнем їхньої зайнятості та освіти, де суспільні відносини дають змогу жінкам поєднувати сімейні обов'язки й роботу або інші суспільні заняття. У цих країнах значну увагу приділяють розвитку та удосконаленню колективних дій жіночих організацій як всередині політичних партій, так і поза їхніми межами, що сприяє зростанню участі жінок у політиці.

Після розпаду СРСР та набуття незалежності в Україні спостерігався колапс в економічній, політичній та соціально-побутовій сферах. У цей період жінки не мають прав у активній участі в політичному процесі. Подальші державотворчі процеси привели до законодавчого врегулювання рівноправності жінки й чоловіка, проте в суспільстві й свідомості продовжували домінувати гендерні стереотипи щодо розподілу ролей, а відтак жінка лише повільно проникала у сферу політики.

Правове положення жінки в суспільстві визначено поняттям її правового статусу, тобто сукупності прав, обов'язків та юридичних гарантій особи [3; с. 181]. Базовим законодавчим актом щодо статусу жінки є Конституція України, у ст. 24 якої прописано: «…Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї…» [12].

8 вересня 2005 р. прийнято Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (далі – Закон), у якому закріплено базові поняття, зокрема: рівні права та можливості жінок і чоловіків, дискримінація за ознакою статі, позитивні дії тощо. У ст. 3 Закону зазначено, що «державна політика щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків спрямована на утвердження гендерної рівності; недопущення дискримінації за ознакою статі; застосування позитивних дій; забезпечення рівної участь жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень; забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків» [13]. У розд. II Закону визначено органи й установи, які наділені повноваженнями у сфері забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків. До них належать насамперед Верховна Рада України (далі – ВРУ), уповноважений ВРУ з прав людини, Кабінет Міністрів України. У ст. 8 Закону прописані такі повноваження ВРУ:

- визначення основних засад гендерної політики держави;
- застосування у законодавстві принципу забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків;
- здійснення парламентського контролю за виконанням законодавчих актів із зазначених питань.

Цей закон не позбавлений недоліків у механізмах реалізації політики гендерної рівності, на що слушно звернула увагу Т. Марценюк,

зауваживши на декларативності документа через відсутність юридичної відповідальності за порушення його норм [2, с. 45].

Україна також взяла низку міжнародних зобов'язань у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Так, ще у 1980 р. УРСР ратифікувала Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок і факультативний протокол до неї, що стали частиною національного законодавства [14]. Україна зобов'язалася раз на чотири роки звітувати Комітету Конвенції про виконання своїх зобов'язань. У ст. 7 Конвенції йдеться про те, що «держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у політичному та суспільному житті країни і, зокрема, забезпечують жінкам на рівних умовах з чоловіками право:… брати участь у формуванні та здійсненні політики уряду та займати державні посади, а також здійснювати всі державні функції на всіх рівнях державного управління».

Відповідно до Цілей розвитку тисячоліття, що визначені Самітом тисячоліття ООН у 2000 р. та є обов'язковими до виконання до 2015 р., Україна визначила ціллю «забезпечення гендерної рівності» [15]. У рамках цієї цілі Завданням № 1 було до 2015 р. «забезпечити гендерне співвідношення на рівні не менше ніж 30 до 70 тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та вищих щаблях виконавчої влади». Як бачимо, Україна не досягла цієї мети, оскільки на останніх парламентських виборах від 21 липня 2019 р. до складу ВРУ увійшло 86 жінок-депутатів, що становить 20 % її складу. Отже, де-юре українські жінки отримали рівний з чоловіками статус, а де-факто варто відстежити цей процес, оскільки законодавче визнання та гармонізація національного законодавства з вимогами європейського права – це лише перший крок на шляху розв'язання проблеми, що вимагає належної реалізації цих актів.

Рівень представництва жінок в органах влади характеризує їхню роль у політичному житті країни. На думку І. Грабовської, найяскравішим показником формування суспільства гендерної рівності є кількісний та якісний показники участі жінок у політичному процесі та їх наявність у владних структурах держави, аж до найвищого рівня [1, с. 10]. У цьому дослідженні проаналізовано політичну активність жінок у ВРУ з 1990 до 2019 рр., оскільки це найвищий представницький орган, наділений винятковим правом приймати закони та має бути зразком ідеї рівних прав і можливостей для жінок й чоловіків. На думку фахівців, жінки, що працюють у ВРУ, стикаються з вертикальною та горизонтальною сегрегацією та гендерними стереотипами [2, с. 43].

Розбудова незалежної держави, процеси демократизації суспільства не покращували ситуацію щодо пропорційного представництва обох статей у парламенті України. Так, у 1990 р. до ВРУ потрапили лише 3 % жінок; у 1994 р. – 5.7 %, 1998 р. – 8.1 %, 2002 р. – 5.1 %, 2006 р. – 8.5 %, на позачергових виборах 2007 р. – 7.6 %, у 2012 р. – 10.2 %, 2014 р. – 12.3 %, в 2019 – 19.1 %. У середньому за період незалежності цей показник становить 8.84 %. Сьогодні можна констатувати, що в українському парламенті рівень представництва жінок загалом

покращився, проте залишається незадовільним. Такий стан не відповідає Цілям розвитку тисячоліття ООН, у яких Україна взяла зобов'язання збільшити представництво жінок в парламенті до 30 %. Відсотковий показник участі українських жінок у парламентській діяльності проти розвинутих демократичних країн залишається низьким та потребує запровадження нових механізмів з подолання гендерного дисбалансу.

Жіночий рух за рівні права зумовив появу концепції паритетної демократії, що базується на постулатах розвитку толерантності в суспільстві, гендерній просвіті населення, профілактиці насилля над жінками, розвитку політичної культури суб'єктів права. Отже, головною тезою концепції є те, що чоловіки та жінки володіють рівною громадянською гідністю [3, с. 184].

Політичний досвід переконує, що країна розвиватиметься стабільніше, якщо у структурах влади жінки будуть представлені на рівні 30–40 %. Найуспішніші міжнародні практики передбачають створення парламенту на засадах гендерної рівності шляхом застосування: позитивних дій щодо впровадження гендерних квот; створення державних інституцій для контролю за дотриманням рівності прав жінок і чоловіків; здійснення гендерної експертизи законопроєктів.

Здебільшого країни зі значним представництвом жінок у вищих ешелонах влади використовують позитивну дискримінацію, тобто запровадження квот у галузі виборчого права. Вони застосовуються як винятковий тимчасовий захід, якщо через релігійні особливості, стійкі стереотипи в суспільстві жінки не можуть реалізувати нарівні з чоловіками свої права, навіть якщо вони передбачені законодавчими актами.

У Швеції з 1994 р. політичні партії, що йдуть на вибори, повинні мати у своїх виборчих списках однакову кількість чоловіків і жінок, унаслідок чого уряд цієї держави сьогодні на 50 % представлений жінками. У Норвегії закон про квоти поширюється на участь жінок як у політичних і громадських організаціях, так й у керівництві компаній. Законодавством Франції для політичних партій, що беруть участь у виборах, передбачена норма, відповідно до якої у партійному списку має бути не більше ніж 50 % осіб однієї статі [5, с. 117].

На основі узагальнення міжнародного досвіду можна зробити висновок, що запровадження виборчих квот здійснено двома способами: на законодавчому рівні, коли відповідно до вимог нормативних актів держави політичні партії зобов'язані мати у своєму списку встановлений відсоток жінок. Закон також може передбачати певні преференції у разі дотримання жіночих квот під час складання партійних списків у вигляді додаткового державного фінансування або застосування санкцій (зменшення фінансування, відмова у реєстрації) через їх недотримання. До такого способу забезпечення гендерної рівності вдалися Бельгія, Греція, Італія, Франція. Серед політиків та юристів є симпатики й супротивники такої політики квот. Останні вважають, що така політика суперечить принципам демократизму, рівності незалежно від статі, зменшує можливості виборців, а самі партії вдаються до нав'язування виборцю своїх кандидатів [4, с. 506].

Здебільшого у країнах Євросоюзу питання надання квот вирішується безпосередньо політичними партіями, оскільки за таких умов партії мають можливість продемонструвати виборцям своє ставлення до проблематики рівних прав і можливостей жінок й чоловіків, а також у такому разі не порушується принцип рівності. Гендерні квоти частіше застосовують партії гуманістичного (зелені) або соціал-демократичного напряму, про що свідчить досвід країн, як-от: Австрія, Аргентина, Бразилія, Велика Британія, Греція, Данія, Ірландія, Іспанія, Люксембург, Португалія, Угорщина, Швеція [5, с. 117].

У деяких країнах задля подолання фактичної нерівності формують окремі державні інституції для контролю за дотриманням рівності прав жінок і чоловіків. Так, у Греції створено посаду головного секретаря з питань рівності, у Фінляндії запроваджено посаду Омбудсмена з питань рівності та організовано Раду з питань рівних прав, у Португалії зазначене коло питань розглядає міністерство з питань рівності. Завдяки цьому змінюється зміст політики, політична культура та поведінка суб'єктів права один до одного.

Також доцільно здійснювати гендерну експертизу законопроєктів. Так, новий гендерний індикатор діяльності ВРУ базується на Плані дій для гендерно-сенситивних парламентів Міжпарламентської спілки, що має такі складові: збільшення кількості жінок у парламенті; вдосконалення законодавства і політики гендерної рівності в діяльності парламенту; підвищення парламентської культури; впровадження гендерної рівноправності в діяльність парламенту; розподіл відповідальності в парламенті за гендерну рівноправність між жінками та чоловіками; заохочення політичних партій до впровадження політики гендерної рівності; гендерна чутливість і рівність персоналу парламенту [2, с. 51].

Американські дослідники дійшли висновку, що жінки є найефективнішими законодавцями. Так, в США між 1984 та 2004 рр. жінки отримали на 49 млн дол. США більше на рік для своїх регіонів, ніж їхні колеги – чоловіки. Жінки-депутати просувають у середньому на 3 закони більше і підтримують в середньому на 26 більше законів, аніж чоловіки, а також залучають більше спонсорів. Усі законопроєкти, що внесено в період з 1981 до 2009 рр., які підготовлені жінками, посунулися далі у законодавчому процесі, залучили більше уваги преси і загалом вони вважаються більш значущими [5, с. 118].

З огляду на зазначене доцільно запропонувати заходи, які здатні підвищити статус української жінки в політиці: здійснювати подальший моніторинг національного законодавства та його адаптацію до міжнародних і європейських стандартів з подолання дискримінації жінок та викорінення насильства у сім'ї; запроваджувати національні механізми із забезпечення репрезентації жінок у владних структурах усіх рівнів відповідно до затверджених ООН Цілей розвитку тисячоліття; створювати необхідні соціально-економічні умови для реалізації політичної активності жінок; підвищувати політичну культуру населення України з метою подолання гендерних стереотипів.

Висновки. Цивілізований світ давно зрозумів і сприйняв необхідність активної участі жінок у державотворенні, адже їхня присутність змінює політику на соціально орієнтовані програми, ідеали гуманізму та ненасильства. Активна участь жінок у політичному житті тісно пов'язана з економічним розвитком і демократичними основами суспільства. Доказом цього є показники ООН, які свідчать, що скандинавські країни посідають перші позиції у владному представництві жінок, лідирують за показниками якості життя і економічного розвитку.

Формально Україна законодавчо закріпила основи гендерної рівності жінок і чоловіків у суспільстві, зокрема й на рівні міжнародних стандартів. Однак, як засвідчили результати гендерного аналізу діяльності Верховної Ради України, ситуація з участю жінок у політичному управлінні залишається незадовільною через низький рівень представництва жінок у ВРУ, і хоча останні вибори від 21 липня 2019 р., що відбулися на демократичній основі, сприяли певним гендерним змінам, проте не збільшили представництва жінок до 30 %.

В українському суспільстві сформувалася об'єктивна потреба змінити патріархальний тип політичної культури, усунути перешкоди щодо потрапляння жінок у сферу політики, адже це є шлях демократії та становлення громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грабовська І. Жінки в політичній еліті України. *Жіночий світ*. 2004. № 4.3 (19). С. 9-11.
2. Марценюк Т. Жінки у «великій політиці»: гендерний аналіз Верховної Ради України. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія.* 2018. Т. 1. С. 43-53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAs_2018_1_6.
3. Слабчук Т. Визначення статусу жінки в українській політиці наприкінці XX – початку XXI ст. *Інтелігенція і влада.* 2010. Вип. 20. С. 180-186. URL: доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/iiv_2010_20_21.
4. Пиляєва Л. Участь жінок у політиці: міжнародний досвід та українські реалії. *Збірник наукових праць. Гілея: науковий вісник Київ: ВІР УАН*, 2010. С. 502-509.
5. Радиш Я. Роль жінки в державному управлінні: зарубіжний досвід (за матеріалами літературних джерел). *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 15. С. 113-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2015_15_27.
6. Веденьєва О. Гендерна рівність в контексті розвитку громадянського суспільства. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* 2017. № 8. С. 47-51.
7. Смачило В. Гендерна рівність та її вплив на розвиток громадянського суспільства. *Молодий вчений.* 2018. № 5.1. С. 62-67.
8. Білосорочка с. Гендерна рівність в ратифікованих Україною міжнародно-правових документах. *Теорія та практика державного управління.* 2017. Вип. 4. С. 210-215.
9. Юровська Г. Людська гідність і гендерна рівність: конституційні метаморфози. *Вісник Конституційного Суду України.* 2021. № 1. С. 106-119.
10. Голуб О. Гендерна рівність як складова розвитку соціальної держави. *Держава і право*. *Юридичні науки*. 2018. Вип. 79. С. 89-96.
11. Пекарчук А. Гендерна рівність в Україні: необхідність переосмислення підходу до розуміння. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 224-228.

12. Конституція України від 28.06.1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.
13. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей для жінок чоловіків» від 8 вересня 2005. № 2866-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15.
14. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207.
15. Цілі розвитку тисячоліття ООН. Україна 2015. Ціль № 6 «Забезпечення гендерної рівності».: URL:http://www/ukraina 2015.org.ua/tsil6.

Стаття надійшла до редакції 28.05.2021.

Bondarenko N., Women's political rights in a society of gender equality.

Background. *In the XX-XXI centuries politics is becoming an increasingly professional field of activity, to which more and more women are joining. Insufficient representation of the latter in state bodies gives grounds for doubts about the democracy of the state system, which determined the relevance of the study.*

Analysis of recent research and publications*. Various aspects of the position of woman in Ukrainian politics have been studied by T. Martseniuk, Ya. Radysh, V. Smachylo, and G. Yurovska, but today we are required to carry out a comprehensive legal analysis of the formation of a gender equality society in Ukraine.*

The ***aim*** *of the article is to study national legislation on the issue of gender equality in the political sphere, taking into account international standards; analysis of mechanisms for increasing the number of women in politics based on the generalization of the experience of developed democracies.*

Materials and methods*, that were used - dialectical, comparative analysis, systemic, formal and legal scientific methods and principles.*

Results. *An important aspect of the struggle of women for their political rights was that the latest constitutions of the states enshrined the principle of equality of citizens, including in the electoral process, regardless of gender, race and political views. Analysis of the political experience of social democracies has shown that the participation of women deputies in the work of parliaments and other representative institutions is extremely important and effective for society as a whole, because they focus on health care, upbringing, education, social protection of population, etc.*

In Ukraine, equality between woman and man has been established de jure, but gender stereotypes regarding the distribution of roles continue to dominate society and consciousness. The most successful international practices include the creation of a parliament on the basis of gender equality through the application of: positive actions for the implementation of gender quotas; creation of state institutions to monitor the observance of equal rights for women and men; implementation of gender expertise of bills.

Conclusion. *Our study has improved the thesis that in Ukraine there is an objective need to change the patriarchal type of political culture. In this regard, we have proposed measures that can increase the status of Ukrainian woman in politics: to further monitor national legislation; introduce national mechanisms to ensure the representation of women in government; create the necessary economic conditions for the implementation of women's political activity.*

Keywords: gender equality, democracy, parliamentarism, women's political rights.

REFERENCES

1. Grabovs'ka, I. (2004). Zhinky v politychnij eliti Ukrai'ny. [Women in the political elite of Ukraine]. *Zhinochyj svit – Women's world, 4.3 (19),* 9-11 [in Ukrainian].
2. Marcenjuk, T. (2018). Zhinky u «velykij polityci»: gendernyj analiz Verhovnoi' Rady Ukrai'ny [Women in «big politics»: a gender analysis of the Verkhovna Rada of Ukraine]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Sociologija – Scientific notes of NaUKMA. Sociology* (Vol. 1), (pp. 43-53). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ NaUKMAs_2018_1_6 [in Ukrainian].
3. Slabchuk, T. (2010). Vyznachennja statusu zhinky v ukrai'ns'kij polityci naprykinci XX – pochatku XXI st. [Determining the status of women in Ukrainian politics in the late twentieth – early XXI century.]. *Inteligencija i vlada – Intelligentsia and power.* (Issue 20), (pp. 180-186). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ iiv_2010_20_21 [in Ukrainian].
4. Pyljajeva, L. (2010). Uchast' zhinok u polityci: mizhnarodnyj dosvid ta ukrai'ns'ki realii' [Women's participation in politics: international experience and Ukrainian realities]. *Zbirnyk naukovyh prac'. Gileja: naukovyj visnyk Kyi'v: VIR UAN – Collection of scientific works. Gileya: scientific bulletin Kyiv: VIR UAN*, (pp. 502-509) [in Ukrainian].
5. Radysh, Ja. (2015). Rol' zhinky v derzhavnomu upravlinni: zarubizhnyj dosvid (za materialamy literaturnyh dzherel) [The role of women in public administration: foreign experience (according to literature sources)]. *Investycii': praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience, 15,* 113-118. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/ UJRN/ipd_2015_15_27 [in Ukrainian].
6. Veden'jeva, O. (2017). Genderna rivnist' v konteksti rozvytku gromadjans'kogo suspil'stva [Gender equality in the context of civil society development]. *Bjuleten' Ministerstva justycii' Ukrai'ny –Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine,8,* 47-51 [in Ukrainian].
7. Smachylo, V. (2018). Genderna rivnist' ta i'i' vplyv na rozvytok gromadjans'kogo suspil'stva [Gender equality and its impact on the development of civil society]. *Molodyj vchenyj – A young scientist, 5.1,* 62-67 [in Ukrainian].
8. Bilosorochka, S. (2017). Genderna rivnist' v ratyfikovanyh Ukrai'noju mizhnarodno-pravovyh dokumentah [Gender equality in international legal instruments ratified by Ukraine]. *Teorija ta praktyka derzhavnogo upravlinnja – Theory and practice of public administration,* (Issue 4), (pp. 210-215) [in Ukrainian].
9. Jurovs'ka, G. (2021). Ljuds'ka gidnist' i genderna rivnist': konstytucijni metamorfozy [Human dignity and gender equality: constitutional metamorphoses]. *Visnyk Konstytucijnogo Sudu Ukrai'ny – Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine, 1,* 106-119 [in Ukrainian].
10. Golub, O. (2018). Genderna rivnist' jak skladova rozvytku social'noi' derzhavy [Gender equality as a component of the development of the social state]. *Derzhava i pravo. Jurydychni nauky – State and law. Legal sciences,* (Issue 79), (pp. 89-96) [in Ukrainian].
11. Pekarchuk, A. (2018). Genderna rivnist' v Ukrai'ni: neobhidnist' pereosmyslennja pidhodu do rozuminnja [Gender equality in Ukraine: the need to rethink the approach to understanding]. *Naukovyj visnyk Dniprovs'kogo derzhavnogo universytetu vnutrishnih sprav – Scientific Bulletin of the Dnieper State University of Internal Affairs, 3,* 224-228 [in Ukrainian].
12. Konstytucija Ukrai'ny vid 28.06.1996 roku [Constitution of Ukraine of June 28, 1996]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр [in Ukrainian].
13. Zakon Ukrai'ny «Pro zabezpechennja rivnyh prav ta mozhlyvostej dlja zhinok cholovikiv» vid 8 veresnja 2005. № 2866-IV [Law of Ukraine «On Ensuring Equal Rights and Opportunities for women and men» of September 8, 2005. № 2866-IV]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15 [in Ukrainian].
14. Konvencija OON pro likvidaciju vsih form dyskryminacii' shhodo zhinok 1979 roku [UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 1979]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207 [in Ukrainian].
15. Cili rozvytku tysjacholittja OON. Ukrai'na 2015. Cil' № 6 «Zabezpechennja gendernoi' rivnosti» [UN Millennium Development Goals. Ukraine 2015. Goal № 6 «Ensuring gender equality»]. Retrieved from http://www/ukraina 2015.org.ua/tsil6 [in Ukrainian].